

A Magyar Nemzeti Múzeum udvari ártájrójának homályos boltíve alatt évtizedek híján száz éven keresztül állt egy hatalmas, tömörfalú, faragott díszítésű kőkoporsó, anélkül hogy különösebb megbecsülésben részesült volna. Ha a világosság felé fordított oldalán látható dombormű néha egy-egy arramenő figyelmét magára vonta, a kérdés-ködékre az volt a válasz: a nagykőláda ismeretlen helyről való ó-keresztény szarkofág. Habár a koporsó emberemlékezetet meghaladó idő óta (mint később kintűnt 1814-től kezdve) a Nemzeti Múzeum birtokában volt, nagyon sokáig nem foglalkoztak vele. Csak 1864-ben tett róla elsőül említést *Henszlmann Imre* „A székes-fehérvári ásatások eredménye” c. munkájában, közölve egyik díszítményét rajzban is, összehasonlítva anyagul a zalavári apátság faragványaihoz. Szövegben mindössze ennyit mond hozzá: „Nemzeti museumunk a zalavári díszítményhez hasonlót bír *legrégibb, Ó-Budáról* idehozott és *tagadhatatlanul római* sarcophagián.” Ahány állítás, annyi tévedés. És ennek megfelelően téves a levont következtetés is, hogy t. i. a zalavári faragvány a koporsón láthatókkal való hasonlósága folytán „a római keresztény korból származik.”

Kilenc év múltán *Rómer Flóris*, a régiségjár nagyérdemű öre hívta fel a szakemberek figyelmét az érdekes kőemlékre. Az *Archaeologiai Közlemények* IX. kötetében (68. l.) megjelent rövid felszólalása azonban hatástalanul hangzott el. Ő már jobban volt informálva, s úgy látszik, sejtette a valóságot. Szavai megérdemlik a felülírást:

„Az ó-keresztény sarcophagot, mely a m. n. múzeum csarnokában a lépcsőzetnél áll, sokan nézik, sokan bámulják, de kevesen tudják, hogy ez 1808-ban a székes-fehérvári basilika alapjából ásatott ki és a püspöki majorsági kertbe helyeztetett át. Majer tanár figyelmeztette ezen becses műemlékre a múzeum halhatatlan párfügőjét József nádort, ki is 1814-ben Pestre átszállította! — Ime ezentűl le a kalapokkal ezen ósrégi műemlék előtt, mely hazánk legrégibb korá-

ban keletkezett és nemzeti királyaink történetével összefüggésben vagyon.”

Két évtizednek kellett ismét eltelni, amíg Rómer szavainak visszhangja támadt. Utóda, *Hampel József* volt az első, aki behatóan foglalkozott a szarkofággal. „Keresztény emlékek a régibb középkorból” című terjedelmes dolgozatában.¹ Nem tudja, kinek higgyen a provenienciát illetőleg. Mindkét híradást közli s hozzáteszi: „Nem sikerült eldönteni, melyik a helyes följegyzés.” Viszont az emlék *korát* kifogástalanul határozza meg. „A sarcophag díszítményei... szorosan csatolják sírládánk stíluszifikációját a VIII–IX. századi longobard emlékek sorához.” „Azonban kétségtelen, hogy sírládánk domborművei aránylag helyesebb compositiót és tereosztást, tültérheléstől való óvakodást és tisztább kivitelű tanúsítanak, mint a stílusnak Muchból, Szízszeckből, Kninből fönmaradt IX. századi példányai. Azért azt hisszük, hogy a X. és XI. században virágzó byzanci művészet hatott e sarcophag mesterére. Ez talán egyike volt a *Szent István korában* itt dolgozó byzanci kőfaragóknak, vagy a mi tájaink felé legalább is Venczezből jött...”

E sikerült meghatározás értékén keveset változtat, hogy Hampel 1897-ben megjelent „A régibb középkor (IV–X. század) emlékei Magyarhonban” c. művében visszakeltezi a koporsót a X. századra.

Fontos voltának felismerése dacára a szép szarkofág még három évtizedig maradt korábbi méltatlan helyén. Csak akkor jutott be a Múzeum kiállított anyagába, amikor a volt Régiségjár történeli anyagának szakszerű felállítására sor került. S ezzel elérkezett az ideje annak is, hogy e becses tárgy helyét emlékeink sorában végleg megállapítsuk. Kőkoporsónkról bővebb leírást adni felesleges lenne, mivel módunkban van mind a négy oldalának képét közölni. Méretei megfelelnek céljának s a normális magasságú emberi testnek. Hossza 230, szélessége 111, magassága 83 centiméter. Anyaga

¹ *Archaeologiai Értesítő*, Új foly. 1895. 23. és k. l.

finomszemcséjű fehér mészkő, amely megközelíti a márványt s épp ezért laikus szemmel könnyen e nemesebb kőfajtának lehet nézni. Néhai Schafarzik Ferenc szakértő meghatározása szerint a budai hegyekből származik, ahonnan messze földre elhordták a szép s jól megmunkálható anyagot. Kidalgozása ügyes szobrászra mutat, az első oldalon ábrázolt, az elhunyt lelkét csecsemő alakjában vívó angyal arányai elég jók, rajta semmi sem torz, a teret kiünödően kitölti. Ép így kifogástalan a hosszanti oldalak közepére helyezett két sokszárnyú angyalfő. A díszítményi részletek rajza határozott, biztos tudásra s nagy gyakorlatra vall.

A díszítés jellege alapjában bizánci. Hanem ez a bizánciság szemmel láthatólag átszűrődik az itáliai műgyakorlaton. Mindezek mellett némi barbarikus hatás is megnyilatkozik az egyik hosszanti oldal két szélére illesztett *éleffa* alakításában. A kőfaragó mindenben ragaszkodott a belenevelődött mintákhoz. De amikor a koporsó egyik oldalán a továbbélt antik hagyomány szellemében két keretelt mezőt hagy a szokott szimbolikus ábrázolások részére, ezekben (talán a megrendelő kívánságára?) olyan jelképeket illeszt be, amelyeknek az összes többi részletektől messze elmaradó kezdetlegesebb stilizálása, a ráhelyezés esetlenége valószínűvé teszi e motívumnak rá nézve idegenszerű voltát.

Az emléknnyal való összevetés nem hagy fenn kétséget aziránt, hogy művésznünk — amint Hampel jól érezte — Velencében tanulta mesterségét. A stiláris kör, amelybe a koporsó is beletartozik, visszamegy a VII. századig, de fejlődése csak a XI-ikben éri el legmagasabb fokát. A korábbi emlékek általán véve merevek, ornamentikájukon erősen érzik a mértani szerkesztés. Domboriságuk többnyire csak kétsíkú. A kialakulás a X-ik századra esik, az emlékek java a XI-ikre. Koporsónk az utolsó fokozatot képviseli, nemcsak kivitelének tisztaságával, hibátlanosságával, hanem még inkább a megszokott díszítményi elemeknek, a különféle rozettáknak a természetes felé hajló kecses alakításával. Azzal, hogy a mestér a csillagszerű rozettákat vragókká látgyítja, a szírmok végeli finoman felhajtja, hodorozza, a leveleken bordá-

kat, ereket jelöl ki, eléri a maximumát annak, amit a kor ez egyszerű szerkezetű ornamentumokból ki tudott hozni. Annyi kétségtelen, hogy koporsónk készítője semmiben sem marad a Szent Márk és a torcellói székesegyháznak a XI. század elején dolgozó szobrászai mögött.

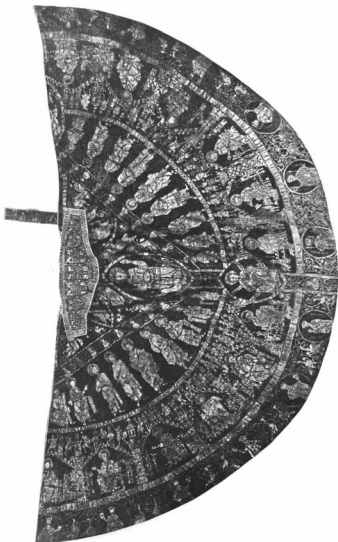
Stiláris összvetések alapján bátran tehetjük szarkofágunk korát a XI. század első felére. Azonban a művészettörténet kutatója mindig szívesen látja, ha ilyenén meghatározásai történeti adatokkal is alátámaszthatók. Esetünkben erre is van kilátás.

Szarkofágunk meghatározásánál majdnem döntő szerepe van a lelőhelynek. Henszlmannak van-e igaza, aki Ó-Budát jelöli meg ilyen gyanánt, vagy Rómernek, aki egész biztossággal Székesfehérvárra mutat rá? Ó-Budán a magyar foglалás előtt is feltételezhető bizonyos keresztény kultúrával átitatott élet. Itt a honfoglalók várost, házakat, sőt palotákat (mondja a krónikás) találtak. Székesfehérvárt Szt. István alapította s telepítette be, részben olaszokkal.¹ Az előbbi hely nem nyújt módot a kellezésre, az utóbbi ad visszafelé egy határ dátumot, Szt. István uralkodása idejét.

Rómer utalása alapján elindulva nem is volt nagy feladat előbb a N. Múzeum irattárában, majd a nádori levéltárban felkutatni az adatokat, amelyek fényt derítenek szarkofágunk eredetére. Kiderült, hogy a *lelkes Rómernek volt igaza*. A történet, röviden összefoglalva, a következők:

Horvát István, akár mint a régiségek odatazó kutatója, akár mint fejérmegyel kisnemes birtokos 1815-ban tudomást szerzett arról, hogy a székesfehérvári püspöki palota kertjében, részben az azt körülíto falba beillesztve érdekes régi faragványok talál-

¹ Az a feltevés, hogy Székesfehérvár helyén a honfoglaló magyarok Aquincumhoz hasonló városi telekét, egyáltalán nem bialított. Az itt előkerült római emlékek másodlagos fektetésből kerültek elő, úgy, amint azokat a középkor felhasználta, amikor pedig tulajdonképp messze földi összehordták az építkezéseknél alkalmazható kőanyagúanyagokat. Ha figyelembe vesszük, hogy Anonymus szerinti Árpád és magyarjai örömmel szálltak be Ailla városba (Aquincumb), úgy fel kellene tenünk, hogy a Székesfehérvár helyén állott város is kézzalgesen megszállták, ha ott ilyen lett volna. Azonban Anonymus a honfoglalással kapcsolatban Fehérvárt *fel sem említ*. Kézainál pedig azt olvassuk, hogy Árpád a Dunán átkelve azon a helyen állt fel a sátrát, ahová Fehérvár városát Szt. István teleptette. „Arpad... casira fixit in monte Not prope Albam... et loci hunc (és nem civitas) est primus, quem Arpad síbő elgőz in Pannonia, unde et civitas Alba per sanctum regem Stephano fundata est ibi prope.“ Ha tehát a római Thercula (vagy más helység) Székesfehérvár közelében állott volna is, semmiképp sem tekinthető a Szt. István alapította Fehérvár elődjéül.

A KORONÁZÁSI PALÁST

hetők. A N. Múzeum első igazgatója, Miller Jakob Ferdinánd újján felhívta rájuk József nádorispán, a N. Múzeum örökérdemű pártfogója figyelmét. Miller arra kérte a főherceget, eszközölje ki a kir. udv. kamaránál, mint az akkor üresedésben levő székesfehérvári püspökség törvényes gondviselőjénél a Múzeum által kiválasztandó kőfaragványok átengedését. A nádorispán 1813 aug. 16-án írt le a kamarához, ahonnan dec. végén érkezett meg Semsey András cameralis praeses válasza. *A köveknek a Nemzeti Múzeumban való elhelyezése ellen a kamara annál kevésbbé tesz kifogást, mert azok szorosan véve nem is tartoznak a püspökség fundus instructusához. Örömmel szolgál velük, csupán azt kéri, hogy a köveknek a falból való kibontása s elszállítása a Múzeum terhére történjék. A felterjesztéshez csatolja Vörös Mihálynak, a püspökség fiscalis directorának a kövek felől beérkezett jelentését.*

Parádi Vörös Mihály jelentése koporsóink történetének legfontosabb dokumentuma. Kitérünk belőle, hogy a *püspöki kertben levő kövek mind Szt. István székesfehérvári bazilikájának romjaiból kerültek ki. Azokat tíz évvel azelőtt (tehát kb. 1803-ban) az akkori püspök (Milassin Miklós, 1790–1811) „nagyobb dísz okából” illesztette be a püspöki udvar falába. Egyébként csatolja leveléhez *Májer József székesfehérvári tanár „számos tudományok doktora”* leírását az összes keresett kövemlékekről.*

A jegyzék mindössze négy kőfaragványt sorol fel. Közöttük kettő római síremlék és érdeklődésünkre ezúttal nem tarthat számot. Harmadik az a XV. századi sósóúti vagy almási vörösmárványból faragott, csak alsó felében meglévő síremlék, amelynek képét a 410-ik oldalon találja az olvasó. Az *első* tétel pedig az itt tárgyalt kőkoporsó. Leírását, tekintettel fontosságára szösz szerint közlöm:

Urna molis pergrandis, e lapide duriori, non tamen marmore elaborata, cuius forma, magnitudo, ex duabus lateribus contiguis insculpta variae figurae in adnexo sub A. exhibentur. Jacet hic monumentum in horto praedicti allodii episcopalis.

¹ Ebből látszik, hogy sokan márványnak tartották.

Az azonosságot a leírt és a Nemzeti Múzeumban őrzött szarkofág között minden kétségen felül megállapítja Majer tanárnak a leíráshoz csatolt kezdetleges rajza.

Ezek után csak röviden mondjuk el, hogy a vett jelentés nyomán József nádorispán Horvát Istvánt küldte ki a kövek elszállítására. Horvát kiválasztotta az elviendőket (a XV. századi sírködarabot, sajnos, mellőzte) s nagy munkával elmozdította helyéről az óriási kőkoporsót (melyet állandóan urna *Romana* gyanánt emleget). A kövek kibontásának s becsomagolásának 200 fítot meghaladó költségeit Vörös Mihály ügyész úr a maga zsebéből fizette, hogy — amint kijelentette — ő is legyen valami szolgálatot a Magyar Nemzeti Múzeumnak.¹

Az utak rossz volta s a vizek megáradása miatt az elszállítást tavaszra halasztották. De bizony július közepe is elérkezett, amikor Miller igazgató jelenthette a nádorispánnak, hogy Székesfehérvár város ingyenes fuvarjával 14 ló bevontatta a kőkoporsót és a két római síremléket Pestre. A Davidovich-ezred 18 maros katonáját kellett igénybevenni, hogy a súlyos darabokat a Múzeumban (ez időben a régi nagyszeminárium épületében) lerakhassák.

Az elmondottak után bizonyos, hogy szarkofágunk a székesfehérvári bazilika romjaiból bukkant napvilágra. Próbáljuk meg mármost annak a megállapítását is, ki számára készült, ki fektült egykor benne?

Díszes volta arra mutat, hogy nagyon előkelő személyiség részére faragták. Ismerjük a vele közelkorú csanádi Szt. Gellért szarkofágot, a kalocsa Asztrik-féle sírt, jóval későbből III. Béla és neje székesfehérvári sírdíálit. Valamennyi egyszerű, minden díszítés nélkül való. Ami részben annak tudható be, mert a maguk kora szokásának megfelelően mind arra voltak szánva, hogy a földre, az egyház padozata alá süllyesztve fogadják be a tetemet. Viszont koporsóink kivételesen előkelő volta abból is kitűnik, hogy nem beásásra készült, hanem az egyházban a fölszinten szabadon iörténő elhelyezésre volt szánva.

A székesfehérvári bazilikában az Árpád-koron át tudvalevőleg csak az uralkodóház tagjai temetkezhetek. Amikor a maga idején

¹ E nagyműveltség, kiváló írói sok szép adománnyal gyarapította később a Múzeumot.

nagyszerű egyház építését első koronás királyunk elhatározta, nem csupán az Úrnak kfvánt szolgálni, hanem egyúttal maga és ivadékaik részére rendelt illő örök nyugvóhelyet, ahol, reményeége szerint, sohase szüneteljen az Isten írszetele. Hogy a szent király akarata nem teljesülhetett teljes mértékben, annak részben a szerencsétlen körülmények (a túléllő leszármazók hiánya), részben a királyi utódok hajlandósága állta útját.

Szt. István életében, amint az Hartviknak róla készített életrajzából kitűnik, a bazilikába *senkit sem temettek*, mert nem is temethettek. Nagyon fontosak az életrajznak idevágó szavai: „A király (ismeretlen helyen) meghaládozván — így mondja a szöveg —, teste királyi sík helyére, tudniillik Fejérvár városába vitélik. És mlután a legszentéségebb Szűznek általa épített egyház *még nem vala felszentelve*, a püspökök tanácsot tartván elhatározzák, hogy *előbb a a bazilikát felszentelik* s azután ajánlják fel a testet a földnek.”

Aki a középkor felfogását ismeri, elképzelhetlennak tartja, hogy István király akár zsenge korban elhunyt gyermekeit, akár az 1031-ben meghalt Imrét a fel nem szentelt templomba temette volna. Ezek valószínűleg a Gizella királyné által alapított veszprémi székesegyházban találtak nyugvóhelyet, ahonnan Imre tetemét később, úgy lehet szentté avatása idején hozhatták át Székesfehérvárra.¹ Mindenesetre feltűnő, hogy a bőbeszédű Hartvik, aki kevéssel a szenttéavatás után állította össze a maga idejére nézve elég terjedelmes életrajzát, egy szóval sem emlékezik még Szt. Imre temetőhelyéről.

Szt. István halálától kezdve azután hosszú ideig nem temettek uralkodók a királyi bazilikába. Sorra véve királyainkat: a rabságban, megváltva elhalt Péter *Pécsett*,² Aba Sámuel *Sármonostoron*, I. Endrét *Tihanyban*, I. Bélát *Szekszárdon*, Salamont *Pótlában*, I. Gézát *Vácott*, Szt. Lászlót *Nagyváradon* helyezték örök nyugalomra. Az első, aki Szt. István után a bazilikát választja

temetőhelyéül, Kálmán király, majd utána II. Béla. Csak ezota lett az szabályszerinti temetőtemploma uralkodóinknak. Ebben kétségkívül közrejátszott I. István király szentté avatása, ami megszüntette azt a gyűlöletet, amelyet Vászoly ivadékaik ennek megvakítatásával szemben éreztek.

Ezt tudja rá kell jönnünk, hogy a székesfehérvári bazilika alapjaiból kiásott XI. századi díszes kőkoporsó nem lehet másé, mint első szent királyunké, Istváné.

És ez a megállapítás szépen összevág azzal, amit a szent király sírjáról Hartvik nyomán tudunk.

Már utaltam rá, minő különleges temetésben volt része Szt. Istvánnak. Nem a földre temették koporsóját, hanem tetemelt, mint életrajzában olvassuk: „*az épület közepén fehér márványszarkofágba helyezték.*”³ Kétségen kívül utódja s örököse, Péter, Orseolo Otto velencei dóze fia rendelte így, megfelelően a hazájabeli szokásnak, amely megkívánta, hogy a hercegeket így helyezték nyugalomra. Értethő, hogy a készülő is azon mesterek közül került ki, akiket a *barbár* magyarokat lenéző olasz hiteltöleg épp Velencéből hozott udvarába s alkalmazott az általa elkezdett, az ő korában épített pécsi bazilikánál.

A koporsót a beltemplomban, ahol a menyegyzetes (ciboriumos) oltár állott, olyképp helyezték el, hogy egyik keskeny oldalával a felső szentélyi emelvényéhez támaszkodott. Ezt igazolja az a körülmény, hogy a sarkofág fölé való oldalán *nincs kidolgozva*, csak nagyjából le van símltva.

Sajnos, a szent király koporsója nem sokáig állott eredeti helyén. Néhány évvel Szt. István halála után 1047-ben I. Endrével az Árpádok olyan ága jutott uralomra, amelyet hozzá igen keserű emlékek fűztek. Vászoly megvakítása, a három Árpádfi kiüldözése, azért, hogy Imre herceg elte a trónutódlás akadályát elháruljanak, még igen élénken állott a száműzetésből visszatértefejedelmi ivadékok előtt. S velük a magyarság ama jelentékeny része előtt is, amelyik sem az ősi hitől, szokásoktól végképpen elszakadni, sem Péter galád kegyetlenségeit, az általa idehozott német hadak dúlásait efelelteni nem volt hajlandó. A székesfehérvári királyi sírt őrző kanonokok tehát

¹ Szt. Imrétnek Székesfehérvárottól írtától eltemetéséről csak jóval a szenttéavatás után, a XII. században írt legenda tudósít. Ennek készítésekor már rég feléledés merülhetett az ifjú elhunyt királyi első temetőhelye.

² Dr. Szőnyi Ottó szerint Óbádon. V. ő. a *Magyar Művészeti társulat*, 1929. (V.) évf. 8. sz. 458. l. Én inkább Paulerrel tartok. A magyar nemzet története. II. köd. 78. és 415. l.

³ „In medio domus sarcophagus candidi marmoris impositus.” Mlyásy Fl., Fontes domestici, I. 62. l.

jónak látták alapítójuk tetemét oly módon megvédeni az esetleges bántalmazás ellen, hogy díszes koporsóját beásták az egyház padlata alá, eltüntetve még nyomait is. Ezért mondja a szent királynak 1105 körül készült, még Szt. István kortársainak elbeszélésén épült kisebb legendája óvatos körül-

A szentényilvánítság után a test megmaradt részelt véglegesen kiemelték a koporsóból s ezüst tartóba helyezték. Valószínűleg szét-hordták egyes darabjait a különböző egyházakba és Székesfehérvárott nem sok maradt belőlük. Az üres kőkoporsó szükségképpen az egyházban maradt. De könnyen

SZENT ISTVÁN KOPORSÓJA. Mellő oldal
Nagyvár Nemzeti Múzeum

frással, hogy „akár a nép túltengő gonosz-sága, akár valamely az egyházban bedlított egyenetlenség folytán” sok futamodó éven át „a földben rejtőzött, lappangva a halandók előtt” a koporsó. Valósággal kutatni kellett utána, amikor Szt. László idejében felemelni kívánták a megdicsőült tetemet s úgy látszik, napokba telt, amíg ráakadtak.¹

¹ Horvátkai ez (a legendák sokkoti állításában) úgy jut ki-fejezésre, hogy három napig semmi mesteriséggel nem bírták a kővel felemelni és a koporsó fedő roppant követ csak har-madnapra bírták levetni.

meglehet, hogy idővel elfelejtették, kinek teste pihent benne, kivált ha fedelén nem volt a szent király személyét megnevező felírás. Legalább is nincs tudomásom róla, hogy a századok folyamán említenék.

1543-ban Székesfehérvárt elfoglalta a török. A bazilika megszűnt keresztény templom lenni; a sok viszontagságon átesett királyi egyház minden ékességét elvesztette. Mire a város 1688-ban a török uralom alól felsza-badult, a bazilika rommá vált s nem volt

SZENT ISTVÁN KÓKOPORSÓJA. Hosszanti oldalak
Nagyar Nemzeti Múzeum

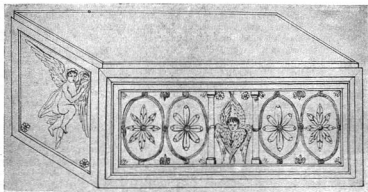
ember, aki hajdani állapotára emlékezhetett volna.

Maga a szarkofág azonban elárulja, hogy e hosszú idő alatt nem volt a földbe rejtve, hanem különös, eredeti rendeltetésétől messze eltérő célra szolgált. Széleinek kopása s a síma oldalán közel a peremhez fúrt kerek lyuk mutatja, hogy a koporsót kút vagy forrás mellett *ítatóvályunak használták*. És ebbeli minőségében hosszú időközön át szerepelhetett, talán a török foglалás majd másfél-százados egész tartama alatt, mert másként elképzelhetetlen, hogy a belőle ivó jámbor állatok nyaka köröskörül ilyen gömbölyűre koptassa a tetemes vastagságú oldalfalak peremét.¹

¹ Nem egyetlen eset, hogy a törökök keresztény szarkofágokat vízmedencéül használtak. Ugyanaz a sor érte Szent László leánya Flóra (írása néven St. Johannes Komnenos bizánci császár szüze) konstantinápolyi kőkoporsóját, amely (ma már később előkerült fedelével borítva) a császárné által alapított Pantokrator monostor előtt áll. (Moravcsik Gyula, Szt. László leánya. Budapest, 1925. 6. l.)

Lehet, hogy a kőkoporsó Székesfehérvár visszavétele után, amikor az egykori koronázóváros egyetlen romhalmaz volt, ismét a föld vagy legalább is valamely omladékhalom alá került. Mikor és hogyan bukkantak rá a XVIII. század folyamán, nem ismeretes. Valószínű, miként a rajta látható repedések és törések a kiemelés alkalmával keletkeztek. A véletlennek vagy a találók tudatalatt, ösztönserző kegyeletének kell-e tulajdonítani, hogy a széthasadozott szarkofágot nem darabolták fel s használták darabjait építőkövek gyanánt, mint ahogy ez megtörtént Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás s oly sok más uralkodónk díszes emlékeivel? Akármint volt is, adjunk hálát érte a Gondviselésnek, hogy annyi romlásból ezt a legbecesebbet, a keresztény magyar királyság megalapítójának minden magyar előtt megbecsülhetetlen értékű sírládját megőrizte számunkra.

VARJÚ ELEMÉR

MAJER JÓZSEF SZÉKESFEHÉRVÁRI TANÁR RAJZA SZENT ISTVÁN KOPORSÓJÁRÓL
XIX. század első évtizede